

כט

ת"ר והיו שלא יקרא למפרע. הדברים על לבבך, יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה, תלמוד לומר האלה. עד כאן צריכה כוונה... דברי ר' אליעזר. א"ל ר' עקיבא, הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך, מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה (ברכות יג ע"א).

עוד שאלת, לבאר לך ענין פרשת ק"ש. כבר אמרתי, שאין לנו עסק בנסתרות. ובאמת, יש לכל בעל דעה לדעת, כי היא פרשה מיוחדת לנו, כוללת היחוד והאמונה שהיא באמת רומזת סודות ועיקרים גדולים, שהם יסודות כל הבנין אשר בית ישראל נכון עליהם. ואמנם, יש לי רשות להתבונן בפשטי הדברים שהתורה כולה רומזת ואומרת, ואני אומר ואגיד לך גם בזה, ענינים עלו בלבי, מפשט

כט ח"ה נה; כ 195; כס 93.

2 דעה | כס דעת. היא | כס לי'. 3 כוללת | ג כוללות (תוקן גם בד"ח). היחוד | כ הייחוד; כס היסוד (בכ ייחוד בכולם להלן). שהיא | ג שהוא (תוקן בד"ח). 4 עליהם | כס עליו. 6 אומר ואגיד | כס אגיד. לך | כ לכם.

ולא מיומא יט ע"ב, מפני שבירושלמי מפורש הדבר יותר. ור' בתוד"ה ובאמצע, וברש"י ובתוס', ובריטב"א ביומא שם בד"ה במ.

1. כבר אמרתי וכו' | רבי' חוזר על אמירה זו, שהוא מנוע מלעסוק בנסתרות, כמה וכמה פעמים (ר' לעיל בסי' כז שו' 12, להלן בסי' סה, בתשו' הרשב"א ח"א במהדורה שלפנינו, סי' ו, כג, ועוד. וכיו"ב בפירושי ההגדות לברכות דף ו ע"א, בד"ה דע שיש, ואילך; לדף ז ע"א, בד"ה יש בהגדה זו, ואילך; ועוד הרבה); וביחוד כשברור לו שהשואל מתכוין לתשובה על דרך הסוד, ורבי' מפצהו בתשובה ארוכה על דרך הנגלה. התשובה שלפנינו נכתבה קרוב לודאי לר' יהושע אבן שועיב תלמידו של רבי' (ר' להלן בהע' לשו' 53, או לרבי' בחיי. מ"מ ברור שהיתה למראה עיני שניהם, ר' הערה לשו' 58), ואעפ"י כן נמנע רבי' מלעסוק עמו בנסתרות, כנר' מתוך חשש שמא יפלו הדברים לידי אלו שאינם ראויים לכך. ואכן אין אנו מוצאים בכל חבוריו של רבי', שנועדו לרבים, שיעסוק בהם בנסתרות. שאין וכו' | ר' חגיגה יג ע"א; בן סירא ג, כב. ובהע' הר"א כהנא שם. 3. כוללת וכו' | ר' רמב"ן לדברים ו, ד. ועל פי זה צריך להבין את לשון רבי' שהיחוד נכלל בשמע, מפני שממנו אנו למדים משמעו של אנכי וכו' (ור' בהע' רח"ד שעוועל לרמב"ן שם). ואמנם להלן (שו' 10) מקדים רבי' מצות היחוד למצות האמונה. ולהלן שו' 19, מקדים רבי' את האמונה ליחוד, מפני שהלימוד הוא מן הקל אל הכבד. 4. כל וכו' | ע"פ ספר שופטים טז, כו, כט. 5. ואמנם וכו' | כלומר, אעפ"י שאין לי רשות לעסוק בנסתרות, יש לי רשות וכו' (לי, בד"ר ובכ"י. בד"ח "תקנו", לנו).

[ע]

תשובה כט

הענין שנצטרך לכוון אליהם בשעת הקריאה. והוא, שכולנו חייבים לקרות את הפרשה לא לכוונת קריאה בלבד, כקורים אחת משאר פרשיות שבתורה, לצאת ידי חובת הקריאה בלבד. רק לכוין דעתנו לדעת, שהוא יתע' אחד, ושהוא אלהינו, ושאונו חייבים למסור נפשנו ותאותנו וכל מאודנו לשמו ית'. ושנהיה גומרים ונסכמים הסכמה מוחלטת בכך, לא בעקימת שפתים בלבד. השם יצילנו מן הכת שנאמר בהם, בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני. ושנקבל עלינו זה, לא כמצרים ודואגים על כך, כמו שגומר אדם בלבו מיראת מי ששולט עליו, ושאי אפשר לו לצאת מתחת רשותו ולהמנע מעשות מצותו. רק כאוהב וחושק, יחשוק להשיג רצון אדוניו אשר אהבו, לו ישים על אהבתו נפשו, ימצא לנפשו תענוג ומתכבד בכל מה שיגיענו ברדיפת מצותיו.

7 הענין | ג העניין. אליהם | גכ אליה. שכולנו | כס שכלנו. 8 את הפרשה | כ אותה פרשה. 8-9 משאר פרשיות | ג מפרשיות. 9 חובת | כס לי. בלבד | כ לבד. דעתנו | ג דעתנו. 10 יתע' אחד | גכ אחד יתע'. נפשנו | ג נפשנו (הוגה בד"ח כלפנינו); כ נפשותנו. 11 וכל מאודנו | כס ומאודנו. ונסכמים | ג ומסכמים. 12 בעקימת | כס בעמידת. בלבד | ג לבד. 13 כבדוני | כס יכבדני. רחוק | כס נכון (אולי צ"ל נכור). עלינו | כס ממנו. 14 מיראת | ג ביראת. 15 אפשר | כס איפש. 16 מצותו | כס מצותיו. יחשוק | ג חשוק. 17 לו | כס לא. על | ג לי.

8. לכוונת וכו' | ר' מ"ש רבי' בחי' לדף יג ע"א, בד"ה בקורא; ולע"ב שם, בד"ה שמע. 10. שהוא יתעלה וכו' | רבי' מקדים את מצות היחוד למצות האמונה (ור' לעיל הע' לשו' 3). אולם הרמב"ם מונה את האמונה כמצוה הראשונה, ואת היחוד כמצוה השניה, ר' ספר המצות מצוה א ומצוה ב, וביתר ביאור בפ' לפרק חלק, בד"ה והיסוד השני, ובסדר זה נקט גם ר' אבא מארי, ר' מנחת קנאות פ"ה ופ"ח. אבל רבי' בחי', בריש שער היחוד כתב וז"ל, "כאשר חקרנו על מה שהצורך אליו יותר מפנות הדת ... מצאנו יחוד האלקים ... שהוא השער הראשון משערי התורה ... והוא ראש אמתת הדת ... ומפני זה היה תחלת דברי האלהים אלינו על הר סיני, אנכי ה' אלקיך ... והזהירנו אחר כן על יד נביאו באמרו, שמע ישראל...". ור' להלן סי' ל. ושאונו וכו' | ר' להלן שו' 47. 11. גומרים | מחליטים (ר' ידים פ"ד, א, ג; ב"מ טו ע"ב). ור' להלן שו' 83. 12. לא וכו' | כלומר, לא בדבור בעלמא, מליצה ע"פ כתובות מה ע"ב. 13. בפיו וכו' | ישעי' כט, יג. ור' חובות הלבבות, שער עבודת האלקים פ"ד, בד"ה והמדרגה הרביעית. 14. כמצרים וכו' | ר' ר"ה כה ע"א; ירמיה מב, טז. 16. וחושק | ר' חולין פט ע"א. להשיג | להפיק רצון מאדוניו. ואולי, להגיע עד מלוי רצון אדוניו. וכן כתב גם ר' משה אבן עזרא (בשיר בשם א-ל, דיואן שירי החול סי' רלד שו' כה) "מרוצץ כמו עבד, להשיג רצון עשו". אהבו | בראשית מד, כ. לו ישים וכו' | שיעורו — לו ישים נפשו על אהבתו. כלומר, למענו ימסור נפשו בגלל אהבתו. ר' שמו"א יט, ה. 17. ימצא וכו' | ר' ברכות סא ע"ב. 18. ברדיפת וכו' | ר' תהלים לד, טו; אבות

[עא]

ועוד צריכין אנו להתבונן, שאין אמונתו ויחודו מצות אנשים
 20 מלומדה שהלימוד שלמדוהו והרגילוהו עליו יביאהו להאמין ככה.
 ולו הונח על חקירת דעתו וחכמתו, יחוייב בהפך, כאשר יקרה לרוב
 האמונות. רק אנחנו חייבים לשמוע ולחקור אחרי השמיעה
 והחקירה, שהחקירה האמיתית תחייב ותכריע על ככה. והוא אמרו,
 שמע ישראל, שמלת שמע כוללת שלשה ענינים. הנחתה הראשונה
 25 היא שמיעת האזן, און שמעה ותאשרני. והושאלה לדעת הלב, ונתת
 לעבדך לב שומע. והושאלה גם לקבלה והאמונה בו, שמע בני מוסר
 אביך, אשרי אדם שומע לי, אם שמוע תשמעו אל מצותי. וכאן, ר"ל
 באמרו שמע ישראל, כולל ג' ענינים. שנצטוינו לשמוע וללמוד, כי

19 ויחודו | ג וייחודו. 20 שהלימוד | כ שהלמוד (וכן להלן חסר). שלמדוהו
 והרגילוהו | ג שלימדוהו והרגילוהו; כ שהרגילוהו ושלמדוהו. יביאהו | ג יביאוהו.
 21 ולו | ג שלא; כ ולא. בהפך | כ בהפך. יקרה | ג יקרא. 22 אחרי | ג אחר.
 23 אמרו | ג אומרו (וכן להלן). 24 כוללת | ג כולל. ענינים | כ עניינים. (וכן
 להלן). הראשונה | ג הא'. 25 הלב | ג הרב; כ הדבר. 27 מצותי | ג מצותיו
 (הוגה גם בד"ח).

פ"א, יב. וכן לשון הרמב"ם בהל' תפלה פ"ו ה"א. 19. שאין וכו' | כלומר, שלא
 תהא האמונה בה' והאמונה ביחודו. ור' לעיל שו' 10. מצות וכו' | ישעיה כט, יג.
 ורבי' דורש, מלומדה — מצוה שהיא מיוסדת על החקירה והחכמה האנושית, ולא על
 הקבלה. כלומר, שהלימוד של אנשים יסדוה לאותה אמונה. 21. ולו הונח וכו' |
 ואלו הונחה ההנחה, שדיה לאמונה להיות מיוסדת על חקירתו וחכמתו של החכם, היה
 מתחייב שאפשר להגיע גם למסקנא הפוכה, כמו שקרה לאמונות העתיקות, שהסיקו
 שיש יותר מרשות אחת בהנהגת העולם. ור' בספר הכוזרי מאמר רביעי סעי' יג ואילך,
 ומאמר חמישי סעי' א, ב; וע"ע בראש ההקדמה לחובות הלבבות. 22. לשמוע וכו'
 | הלשון עמום, אבל הכונה ברורה כמו שמתבאר להלן מענייניה של תיבת "שמע". ונר'
 שצ"ל לפנינו, לשמוע ולחקור, אחרי השמיעה (ו) החקירה. כלומר, רק אחרי הקבלה
 והאמונה הגמורה תבוא החקירה האמתית והיא תחייב ותכריע אמיתות האמונה שנתבארה
 לעיל בשו' 10. 23. אמרו | דברים ו, ד. 24. שלשה וכו' | ר' ספר השרשים לרד"ק
 בסוף ע' שמע, וביתוד בספר מלמד התלמידים, ריש פרשת ואתחנן, ובדף קנט (הראשון)
 ע"א בד"ה ורבותינו, ובע"ב (שם) בד"ה והמצוה. הנחתה הראשונה | כלומר,
 משמעותה העיקרית, ר' למשל מורה נבוכים, ח"א פ"ח ופ"ט. 25. און וכו' | איוב
 כט, יא. והושאלה | כלומר, הנחתה המשנית, והוא הענין השני. לדעת הלב | ר'
 קהלת ח, ה, ומו"נ ח"א פל"ט. ונתת וכו' | מלכים א ג, ט, ר' רד"ק לשם, ורש"י
 לבראשית מב, כג. 26. והושאלה גם | והוא הענין השלישי. שמע וכו' | משלי
 א, ח; שם ח, לד; דברים יא, יג. לקבלה | ר' שבועות לו ע"א, ורש"י בד"ה בו
 קבלת דברים. 28. כולל וכו' | כלומר, כולל את שלשת העניינים כאחד. וללמוד
 | כלומר, פשוטם של דברים, והוא הענין הראשון.

[עב]

תשובה כט

לולי שנשמע ונלמוד לא נתבונן אליו. ואחרי השמיעה והלימוד, 30 וחקיקור היטב אם יש ראייה סותרת ח"ו, ואחר שנבוא מתוך השמיעה אל החקירה, באמת תביאנו החקירה ותכריחנו הכרח אמיתי לקבל ולהאמין כי הוא ית' נמצא, וכן הוא משגיח על פרטי מעשינו. והוא אמרו, אלהינו, שלשון אלהות, מנהיג ודיין. כמו נתתיך אלהים לפרעה, תרגם אנקלוס רבה. אלהים לא תקלל, תרגום דיינא. ולפי 35 שהמתפלספים משתבשין וגוזרין שהוא ית' אינו משגיח בפרטים התחתונים, ואפי' במין האנושי. והוא כדעת האומרים, עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך. על כן אמר, אלהינו, כי הוא משגיח בנו. ומצטרף לזה, שהוא מנהיגנו, ודייננו, לא כוכב ולא מזל ולא שר משרי מעלה, רק הוא ית'. ושהוא הבדילנו לשמו, ולקחנו לחלקו. 40 כאמרו, בהנחל עליון גוים וכו' כי חלק ה' עמו. ושהוא ית' אחד,

29 ואחרי | ככס ואחר. 30 וחקיקור | כס וחקיקור. היטב | ג הטב (הוגה בד"ח). שנבוא | ג שנבא. 32 נמצא...משגיח | ככס אחד והוא המשגיח; (כ משגיח). 33 שלשון | ג שלטון. כמו | כ לי'. נתתיך | ג נתתך (בד"ח הוגה). 34 תרגם...רבה | ככס תרגום; (כ תר') רב. 36 האנושי | כס האינושי. 37 על | כס ועל. אמר | כס [כאן]. כי הוא | כ שהוא. משגיח | כס המשגיח. 38 ודייננו, לא | ג ולא. 39 ושהוא | כ והוא. ולקחנו | כס לקניינו. 40 כאמרו | ג כאומרו (וכן להלן). וכו' | ככס וגו'.

29. לא נתבונן | לא נוכל להגיע לידי הבנה, היינו לענין השני. 30-31. וחקיקור ... ואחר ... החקירה וכו' | כל הלשון צ"ע, שאם "וחקיקור היטב" הוא הענין השני מהו שאומר אח"כ, "ואחר שנבא מתוך השמיעה אל החקירה, באמת...". יתר על כן, היאך יביאנו "חקיקור היטב" שימצא שאין סתירה ח"ו לידי "הכרח אמיתי...". על כן נר' שצ"ל, "ואחרי... והלימוד, (ו)חקיקור היטב... ח"ו" (ור' לעיל שו' 22 בהע') כלומר, "חקיקור היטב" הוא חלק מן הענין הראשון – השמיעה. ולאחר השמיעה השלמה הזו, "באמת תביאנו החקירה...". ור' בספר המצות, מהדור' הגר"ח העליר מצוה א, הע' 1 ולהלן בהע' לשו' 44. ועי"ע בחובות הלבבות שער היחוד פ"ט, מנחת קנאות פרקים ו, ז, יא, יד. ורבי' בחיי לדברים ו, ד (עמ' רעו). 32. נמצא וכו' | ר' מנחת קנאות פ' יד. ור' בש"נ ורמב"ם הל' יסודי התורה פ"א ה"ה. וכן וכו' | ר' מנחת קנאות פ' יד הנ"ל, ופ' טו. 33. נתתיך וכו' | שמות ז, א ורש"י שם. ור' עוד סנהדרין נו ע"ב. 34. רבה | בתרגום, רב. אלהים | שם כב, כז. תרגום | ור' סנהדרין סו ע"א. ולפי וכו' | ר' מנחת קנאות פרקים טו-ז, וכד הקמח זמ' יד. 36. עבים וכו' | איוב כד, יד. 38. שהוא וכו' | ר' הדין במצות יד. 30. ואילך; פכ"א; פכ"ג (משו' 113 ואילך); אגרות הרמב"ם ית' וכו' (לג (עמ' תער), ור' עוד בתשו' שיבואר אי"ה למוע"ק כח ע"א ושנתנו ע"א. 40. כאמרו | דברים לב, ח, ט.

[עג]

ואין עוד אחר. וכבר ביאר כל מה שאמרנו, באמרו, וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. וידעת היום, כולל הלימוד והשמיעה. והשבות אל לבבך כולל החקירה. כי ה' הוא האלהים כולל האמונה והקבלה. 45 שהחקירה תביא לדעת, שאין עוד זולתו אדון בשמים ממעל, ועל הארץ מתחת אין עוד.

ואחר שנדע ונסכים על זה, אז באמת ראוי לאהוב אותו בכל לבבנו ובכל נפשנו ובכל מאודנו. כי משלו הכל ומשלו נתן לו, כמאמר דוד מ"י ע"ה, כי ממך הכל ומידך נתנו לך. והוא אמרו, ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, בשני יצריך. וכמ"ש ז"ל, בשני יצריך, ביצר הטוב וביצר הרע. ויצר הרע הוא המפתה לאדם ללכת אחרי חמדת הלב, והזהירנו להיות חשק עבודתו ואהבתו ית', מבזה כל החשקים, כאמרו, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה. והיא מדתו של אברהם

41 אחר | ג לי'. באמרו | ג באמרו. 42 והשבות | כס והשבותה. 42-43 בשמים...עוד | כ וגו'. 43 הלימוד והשמיעה | כס השמיעה והלימוד. 44 כולל | גכ על. האמונה והקבלה | כ הקבלה והאמונה. 45 שהחקירה | כס שהקבלה. עוד | כס לי'. 47 על זה | כס לזה. 48 מאודנו | ג מאודינו (ד"ח מאודנו). משלו | כ מאתו; כס מה'. 49 דוד...ע"ה | כ דע"ה. מ"י ע"ה | כס לי'. 50 בשני יצריך | כס הל"ל שני יצרים. (צ"ל יצרים. ונר' שר"ל שהדרש הוא משני הלמדיון. ור' ירמיה כד, ז). וכמ"ש ז"ל | ג וכמו שאמר ז"ל; כס וכמו שאז"ל. בשני יצריך | כ לי'. 51 הטוב...הרע(א) | ככס טוב...רע. לאדם | כ לי'. לאדם...אחרי | כס לרדוף אחרי. אחרי | ג אחר. 52 מבזה | כס שבזה. 53 והיא | ג והוא.

41. באמרו | שם ד, לט. 43. וידעת היום וכו' | ר' ברכי' בחיי לדברים שם. וז"ל הרדב"ז בספר מצודת דוד, מצוה א, "עוד יש דרך החוקרים אשר הביאו מופתים חזקים ... לאמת מציאותו ית', לשבר מלחמות כפירים (תהלים נח, ז. ור"ל, כופרים), כאשר כתבו בספריהם ובראשם הרמב"ם ז"ל. וזהו הידיעה האמיתית. ולכן כתב בראש משנה תורה לידע, ולא כתב להאמין, כי עיקר המצוה היא הידיעה", ור' שם בראש ה"ו ומה שהאריך במורה, ח"ג פנ"א, ועי"ע בהע' הר"ח העליר הנ"ל. 47. ואחר שנדע וכו' | כלומר, לאחר שעבר האדם את שלשת השלבים המבוארים לעיל, ונסכם גם ע"י החקירה באמת ראוי וכו'. ועל כן נאמר מיד לאחר שמע, ואהבת וכו'. 49. מ"י ע"ה | מלך ישראל עליו השלום. כי ממך וכו' | דה"א כט, יד. אמרו | דברים ו, ה. 50. וכמ"ש | וכמו שאמרו, ברכות נד ע"א. 52. ואהבתו ית' | כלומר, ואהבתו לית'. מבזה וכו' | ממאס כל התאוות, ונמצא שעובד את ה' על ידי שמנצח את היצר הרע. 53. כאמרו וכו' | שיר השירים ח, ז. וסוף הפסוק, "בוז יבוזו לו". ופי' רש"י, "אם יתן איש את כל הון ביתו כדי להמיר אהבתך [להקב"ה] (ר' במדבר רבה פט"ז, ב). בוז יבוזו לו, הקב"ה ובית דינו מעידים שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה". והיא מדתו וכו' | מכאן ועד וחקוקים על לבבך (שו' 78) מביא

[עד]

אבינו ע"ה, שניתן לו בן בעת זקנתו אחר היותו חשוך בנים, 55 ושנתאווה לו כל ימיו, והיה המעולה שבמין האנושי ועיקרו, בחפץ חסד. ונעשה לו אכזרי, לאהבת בוראו, לשחוט אותו בידו. ועזב ושכח אהבת בנו יחידו, אשר אהבו תכלית אהבה. וחשק להיות אהבתו גוברת ומשכחת כל החשקים והתאוות. והוא שנקרא אוהב, כאמרו זרע אברהם אוהבי.

60 ובכל נפשך כולל כל מה שיגיע לאדם מן הנזקים והצער, ואפי' נטילת נפשו בקיום המצות. כאמרם ז"ל, מה לך יוצא ליסקל — על שמלתי את בני, מה לך יוצא לישרף — על שנטלתי את הלולב. והיא

54 שניתן | כס שנתן. זקנתו | כס זקנה. חשוך בנים | כס חשוך בבנים. 55 לו | כס בו. האנושי | ג האנושי. 56 חסד | ג חסד (ד"ח חסד); כס לי'. לאהבת | כס באהבת. ועזב | כס לי'. 58 והתאוות | כס מתאוות; ג והתאוות. 60 הנזקים | כס הנזקים'. 61 נפשו | כס נפש. בקיום | כס קיום; (ג כקיום, ד"ח בקיום). ז"ל | כס לי'. 62 והיא | ג והוא.

ר"י אבן שועיב (בספר הדרשות דף עט ע"ג) בשינוי סדר ובקיצור. ור' במבוא של הר"ש אברמסון שם עמ' 14. מדתו | תכונתו (ר' אבות פ"ה מ"י) ור' רמב"ם הל' תשובה פ"י הל' ב, ולהלן סי' סה, שו' 78 ואילך. 54 שניתן לו | ר' ב"ר ריש פנ"ה. 55 והיה המעולה וכו' | ר' רמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ב (תנחומא בוכר שמות סי' טז) וה"ג. בחפץ חסד | כלומר, אברהם היה ראש וראשון לגומלי חסד, ר' רש"י לבראשית יח, א; סוטה דף י, סוע"א וב"מ פו ע"ב. בכ"י לי' חסד. ולפי זה נמשך למעלה, שהיה המעולה... ועיקרו, בחפץ ה', בעולם, והוא לשון דחוק. ור' להלן בסי' סה שו' 78 ואילך. 56 ונעשה לו וכו' | ר' ב"ר פנ"ו, י (תאודור — אלבק עמ' 607 וש"נ). 57 אהבתו | את ה'. 58 כאמרו | ישעיה מא, ח. ור' בספרי דברים סוף פי' לב, וברבי' בחיי לבראשית כב, א. וסיום דבריו קרוב ללשון רבי, "אבל בענין זה של העקדה הראה אברהם תוקף אהבתו בשם יתברך שהיתה חזקה ועזה, אין להעריך אותה עם שלשה חלקים הנזכרים, ואין לדמותה למי שמוסר עצמו למיתה בשביל אוהבו או בשביל אדונו. כי ראוי היה אברהם, אילו היו לו מאה גופין, למסור את כולם למיתה על יצחק. אבל פעולה זו לא היתה כשאר הפעולות, והנסיגה הזו לא היה כשאר הנסיונות, אין הטבע יכול לסובלו ואין הכח המדמה יכול לחשבו, שיהיה אדם עקר וזקן בן מאה שנה, ולו עושר ונכסים וכבוד, והיה מתאוה לבן בתכלית התאוה, והיה לו בן אחר היאוש, היה ראוי לחשב תוקף האהבה לבן ההוא. ותכפל האהבה יותר ויותר לסוף שנה ממה שהיה בן שמונה ימים ... ותכפל אהבתו בהיותו קרוב לארבעים שנה ... ותכפל יותר ויותר כשיצוה לשחוט הבן הזה הוא בעצמו בידיו, והאהבה הזאת אין דבר בעולם ראוי לעברה. ואברהם מתוך שהיה שלם באמונה, עם היות הפלגת אהבתו אל יצחק, הכיר כי ראוי שתגבר אהבת ה' יתברך על אהבת יצחק, ולחזוק כח הפלגת האהבה החזקה הזאת שהיתה לו לאברהם בשם יתברך היתה קלה בעיניו אהבת יצחק...". 61 כאמרם | מכילתא בחדש סוף פ"ו, ויק"ר לב, א, תנחומא בוכר תולדות סי' יט. וראה להלן סי' נח שו' 6 ואילך.

[עה]

מדתו של יצחק אבינו ע"ה, שנעקד על גבי המזבח ופשט צוארו תחת הסכין, לחשבו כי השי"ת חפץ בכך.

65 וכל מאורך, למאוס כל ממונו, אם יצטרך לכך לקיים עבודתו ית'. כיעקב אבינו ע"ה, שמאס בעושר בית אביו ובחר לו להיות יושב אהלים. ואמר, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. ובמדרש, שנתן כל נכסיו שהביא מחוצה לארץ בקניית המערה. וכמו שאמר, בקברי אשר כריתי לי, שעשה לו כרי מנכסיו בדמי מערת המכפלה.

70 והכלל שצריכין אנו לקבוע בנפשנו, הסכמה מוחלטת בכל עת שנקרא ק"ש, שאנו מסכימין למסור כל תאוותינו וחשקי לבבנו וכל נפשנו, מן האברים ועד נטילת נפש והממון, על יחוד קדושת שמו וקבלת מלכותו. ושנראה בציור הלב כאלו באנו לידי כך, וקיימנו. והוא אמרו, כי עליך הורגנו כל היום. וכי אפשר ליהרג בכל יום, אלא,

63 אבינו ע"ה | ככס לי. ופשט | כ כס [את]. 65 כל | כ על. ית' | כס לי. 66 כיעקב | כס וכיעקב. אבינו ע"ה | ככס לי. בית | כ לי. לו | ככס לי. 67 וכל | כס כל. 68 וכמו שאמר | גכ כמ"ש. 71 ק"ש | ג הק"ש. למסור...לבבנו | כס נשמת. וחשקי | כ וחשק. 72 ועד | כ עד. יחוד | כס יחוד. קדושת | כ לי. 74 אפשר | כס איפשר.

63. ופשט | שמות רבא פמ"ד, ה ור' רש"י לשמות לב, יג. 65. לקיים | כדי לקיים. 66. יושב אהלים | בראשית כה, כז. "אין לך אדם שהיה יגע בתורה כאבינו יעקב. כד"א, ויעקב איש תם יושב אהלים. אין כתיב כאן יושב אהל, אלא יושב אהלים. יוצא מבית מדרשו של שם והולך לבית מדרשו של עבר, ומבית מדרשו של עבר לבית מדרשו של אברהם" (תנחומא בוכר וישלח ט). 67. ואמר | בראשית כח, כב. ובמדרש | תנחומא בוכר וישלח יא, ור' ברש"י לבראשית נ, ה, ושם למו, ו. 68. שאמר | בראשית נ, ה ור' בתורה שלמה שם, סי' יח. 73. בציור הלב | "ציור, שם נגזר מ"צורה". וחדשתיו לידיעת הדבר בצורתו האמתית, והוא הכח השכלי שבנפש האדם" (פי' המלות הזרות לר"ש אבן תבון, ור' בהקדמה שם, בד"ה המין החמישי. הצרוף "ציור הלב" מצוי במלמד התלמידים ר' דף סא ע"א, קנח ע"א ועוד. ור' לשון רבי' בתשובה, במהדו' זו, ח"א סי' א שו' 13). כאלו באנו וכו' | וז"ל רבי' יונה באגרת התשובה, דרש א, "ובשעה שאדם קורא קריאת שמע ומגיע לפסוק ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, יעלה על לבבו מה שארז"ל, בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשו. וישעבד את נפשו לשם יתברך, ויגמור מחשבתו למסור נפשו על קדושת השם וליהרג עליו, ותחשב לו לצדקה כאלו נהרג על קדושת השם. ונגלה לנו זה הסוד ממה שאמרו בספרי, בכל נפשך, זש"ה (=זהו שאמר הכתוב) כי עליך הורגנו כל היום, וכי אפשר לו לאדם ליהרג בכל יום. אלא, אלו הצדיקים שמעלה עליהן הכתוב כאלו נהרגין בכל יום". 73-4. והוא אמרו | ר' ספרי ואתחנן פי' לב ופי' רבי' הלל לשם, ומ"ש ר"ש אברמסון שם (ר' לעיל הע' לשו' 53). ור' עוד בחובות הלכות, שער אהבת ה' פרק ו. וב"ח בטוא"ח, ריש סי' סא. 74. כי וכו' | תהלים מד, כג.

[עו]

75 שבכל יום שאנו קורין בק"ש ובכל נפשך, ומסכימים על כך, הרי הוא כאלו הורגנו באותה שעה עליו ית', כי כל הנסכם לדבר כאלו עשאו. והוא שאמר, והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. ר"ל יהיו מוסכמים וחקוקים על לבבך. ומדעתי, כי זה היה דעת האומ' בגמרא בברכות, עד היכן כוונת הלב עד על לבבך. כי בלתי גמר כוונת הלב והסכמתו, לא תתכן אמיתת הענין. ע"כ, 80 באמרנו על לבבך, צריכין אנו להתבונן על הכוונה הזאת ושנסכים עליה. ועל כן נר' לי, שהלכה כדברי מי שאומר עד על לבבך, עד שם צריך כוונת הלב. ואמנם, לא תתכן הכוונה האמיתית, אף בגמר הלב על זה כולו, אם תהיה בהסכמה הכרחית מתוך היראה. כי יש 85 מסכים לפחד הגמול והעונש, ושמח היה אם לא נצטוה ולא נצרך

75 בק"ש | כ ק"ש. 76 הנסכם | ג המסכים. לדבר | ג על זה. 79 דעת האומ' | ג מדעת מ"ש. בברכות | ככס ל". היכן | כס היכאן. 80 גמר כוונת | כס הסכמת; כ גמר הסכמת. והסכמתו | כס ל". תתכן | ג יתכן. אמיתת | כ אמתת. ע"כ | כ ועל כן. 81 באמרנו | כס באמרו. הכוונה | ג כוונה. 82 עד | כס ל". על | ג ל". עד | כס ועד; ג [על]. 83 תתכן | ג יתכן. הכוונה | ככס הקבלה. אף | כס אלא. 84 יש גכ ל"; (כס נוס' ביה"ש). 85 לא | ג ל" (נוס' גם בד"ח).

76. כי כל וכו' | ר' ר"ש אברמסון שם, מד"ה ולפירוש ואילך, מדרש הגדול לבראשית כב, יט וב"ר פנ"ה, ה (ומהדו' תיאודור - אלבק עמ' 588 שו' 5 בש"נ) ופצ"ד, פרקי דר"א סוף פר' לא, שבלי הלקט ערוגה יח (מהדו' רש"ק מירסקי עמ' 188), אשכול ח"א עמ' 27. ור' עוד מהרש"א לברכות סב ע"ב בד"ה אפרו, להלן סי' סה שו' 79, וספר היובל לכבוד ר"א מארכס, חלק עברי עמ' תפג ואילך. 79. בברכו' | יג סוע"א, ומפרשה שבכוונות הנ"ל איריי, ולא בכוונת מצוה. 80. וע"כ | על כן. 82-83. עד שם צריך | כוונת רבי' בתיבת צריך כמו שפירש בחי' לשם בד"ה שמע ישראל, וז"ל, "וכוונה זו מסתברא לי דדוקא לכתחלה, הא לא כוון יצא ... דמשום דקתני במתניתין אם כוון לבו יצא, משמע הא לא כוון לא יצא ... אבל הני צריך קא אמרי, וצריך לכתחלה ולמצוה כתקנה הוא, הא דיעבד יצא". וכעין זה היא גם כוונתו במה שכתב בחי', להלן שם, שיש הפרש בין פסוק ראשון לשאר, שאם לא כוון בפסוק ראשון לא יצא, ואילו עד לבבך ישתדל ביותר לכוון הכוונות האמורות לעיל, לפי כחו, וכעין שכתב רבי' יונה בריש ספר היראה בד"ה ובקריאת שמע. אבל בנוגע לעמידה הסכים רבי' לדעת רי"צ ז' גיאת, שאינו צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון בלבד. ורבינו לשיטתו, שהואיל ובפסוק ראשון, אם לא כיון כוונת מצוה לא יצא, צריך לעמוד כדי שתתישב דעתו עליו. אבל מכאן ואילך, אעפ"י שהצריכוהו בכוונות האחרות, הואיל ובדיעבד יצא לא הצריכוהו לעמוד. ובקורא פסוק ראשון כשהוא מהלך לא פי' רבי' אם יצא בדיעבד. ומן הלשון שכתב בחי' "צריך לעמוד" נר' לכאורה שאינו אלא לכתחילה. ור' בסי' הבא. 83. בגמר | עי' לעיל שו' 11. 84. בהסכמה וכו' | ר' רמב"ם הל' תשובה פ"י. 85. לפחד | מפני פחד.

[עז]

תשובות הרשב"א

לכך. ואין זו עבודה שלימה עד שיהיה שמח במה שנצטווה, ומצא עצמו בגמר דעתו על הקיום. והוא אמרו, ושננתם לבניך ודברת בם, כאדם המלמד לבנו דברים הערבים עליו, והם מורגלים בפיו ומדבר בהם תדיר. שאין אדם מדבר בדברים שלבו קץ ומואס בהם. ולהניח 90 אותם כעדי בין העינים, והוא אמרו והיו לטטפות בין עיניך, שיהיה הדבר תמיד בין עיניו, ושלא יעבור אפי' רגע. טוטפות - עדיים. וכמו ששנינו בשבת, ולא בטוטפות ולא בסרביטין. ולכתוב אותם על פתחי השערים, כדי שיהא הדבר תמיד בין עיניו, ושלא יעבור אפי' רגע מזכרוניו, וכדי שנתפאר ונתעדן בו.

ל

אמר רב נחמן בר מר עוקבא אמר רב יהודה... עד על לבבך בעמידה (ברכות יג ע"ב).

עוד שם. מהו שיקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך. רב הונא בשם שמואל אמר, שאסור לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך.

86 שלימה | כ שלמה. במה | ג בעת. 87 והוא אמרו | כ וז"ש (וכן להלן שו' 90). אמרו | ג אומרו. 88 הערבים | ג ערבים. 89 מדבר | כס [בפיו תמיד]; כ [תמיד]. ומואס | ככס ל'. 90 לטטפת | ככס לטוטפות. 90-91 שיהיה...רגע | כס נשמט. 92 בטוטפות | כס בטוטפת. 93 השערים | כס שערים. שיהא | כס שיהיה. 94 מזכרוניו | ג מזכרונו. שנתפאר | כס שנתבאר.

ל ח"ז רפג; צ קכג.

1-2 עוד...שאסור | צ אסור. 2 עליו | צ עול.

86. ומצא וכו' | כלומר, וימצא עצמו בגמר דעתו (ר' לעיל שו' 83) והשוה הלשון בשמו"ב ז, כז. 87. אמרו | דברים ו, ז. ר' רש"י לשם (ספרי פי' לד) ויומא יט ע"ב. 90. אמרו | דברים שם, ח. 91. יעבור | כלומר מבין עיניו. 92. בשבת | נו ע"א. 94. וכדי וכו' | ר' רמב"ם סוף הל' מזוזה הל' יג.

1. עוד שם וכו' | בסי' רפב שבח"ז, הסי' הקודם לסי' שלפנינו, נאמר, "דין רוק תפל, אמרו בילמדנו, מהו ליתן רוק...", "עוד שם" רומז אפוא לילמדנו שנזכר בסי' רפב שלפני כן. וכוונתו לתנחומא ריש פרשת לך לך. ור' בתוד"ה על לבבך בעמידה. רב הונא וכו' | ר' בירוש' ברכות פ"ב ה"א ובתנחומא, מהדור' בובר שם, סי' א הע' ג. ור' לעיל בסי' הקודם שו' 78 ואילך (והע' לשו' 82) ובחי' רבי' בד"ה ור' יוחנן. ומן הלשון "שאסור לקבל.. כשהוא מהלך" יתכן לומר שגם בדיעבד לא יצא ידי חובתו. אבל בירוש' הלשון הוא "צריך לקבל עליו עול מלכות שמים" ולשון זה מעתיק הרי"ף וכ"ה בחי' רבי'. ומ"מ, הדבר מוטל בספק אם שני סי' אלו, רפב ורפג, הם קיצורים מתשו' הרשב"א,

[עח]